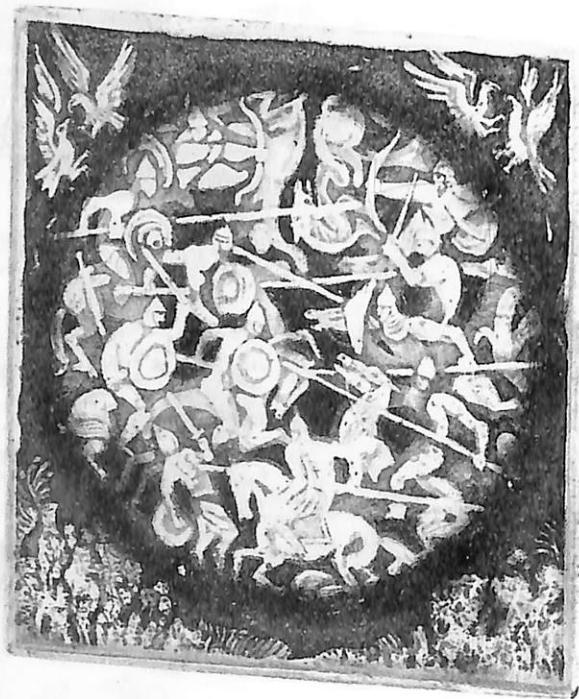

Київ
Видавництво
художньої
літератури
«ДНПРО»
1977

СЛОВО
ПРО ІГОРІВ
ПОХІД

СЛОВО
О ПОЛКУ
ИГОРЕВЕ

СЛОВА
АБЪ ПАЛКУ
ІГРАВЫМЪ

ПЕРЕКЛАДИ

P1+9(C)12
C48

Ілюстрації
заслуженого діяча мистецтв
Української РСР
Георгія ЯКУТОВИЧА

70401-033
С М205(04)-77 34-77

© Видавництво «Дніпро», 1977

СЛОВО ПРО ІГОРІВ ПОХІД

Переклад на українську мову Максима Рильського

Чи не гоже було б нам, браття,
Розпочати давніми словами
Скорбну повість про Ігорів похід,
Ігоря Святославовича?
А зачати нам отую пісню
По сьогоденних бувальщинах,
Не по намислу Бояновім,
Боян-бо наш віщий,
Як хотів кому пісню творити,
Розтікався мислю по дереву,
Сірим вовком по землі,
Сизим орлом попід хмарами.
Спогадає перших днів усобиці —
Випускає він десять соколів
А на зграю лебединую:
Котру сокіл доганяє,
Та перша і пісню зачинає —
Чи старому князю Ярославіві,
Чи Мстиславіві хороброму,
Що зарізає Редедю
Перед полками касозькими,
А чи красному Роману Святославовичу.
Боян же, браття, не десять соколів
Напускає на зграю лебединую, —

Накладав він на живі струни
Віщі персти свої,
І самі вони славу князям рокотали.

Зачнемо ж ми, браття,
Від старого Володимира
До Ігоря сьогоденного.
Ігор сей, славен князь,
Миццю розум оперезав,
Мужністю сердечною нагострив,
Ратного духу виповнився
Та й повів полки свої хоробрі
На землю Половецьку,
За землю Руську.

О Бояне, солов'ю наш давній!
Тобі б сей похід ошебетати,
По дереву мислі пурхаючи,
Розумом ширяючи під хмарами,
Давню славу звиваючи з новою,
Летючи тропою Трояною
Через степи на море.
Тобі б співати пісню Ігореві,
Ігореві, Олега внукові:
«Не буря ясних соколів
Занесла через поля широкі,—
Галич лине зграями
К Дону великому».
А чи так би заспівати тут,
Віщий Бояне, внуче Велесів:
«Іржуть коні за Сулою,
Слава дзвенить у Києві,
Сурми сурмлять в Новгороді,
Стяги мають у Путивлі-граді,
Дожидає Ігор брата Всеволода.

Каже йому буй-тур Всеволод:
«Один брат, один світ світлий, Ігорю,
Обидва ми Святославовичі.
Сідлай, брате, свої коні бистрі,
Мої-бо вже готові стоять,
Під Курськом осідлані.
А мої куряни — вправні воїни,
Під сурмами сповиті,
Під шоломом викохані,
З кінця списа годовані.
Всі путі їм відомі,
Яруги їм знайомі,
Луки в них напружені,
Сагайдаки відкриті,
Шаблі нагострені;
Самі скачуть, як вовки сірі в полі,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави».

* * *

Глянув Ігор на ясне сонце
Та й побачив — військо тьма покрила,
І сказав до дружини-вояцтва:

«Браття мої, друзі вірні!
Лучче нам порубаними бути,
Ніж полону зазнати!
А сядьмо, браття,
На бистрі свої коні,
На синій Дон погляньмо».

Зажадалося князеві
На провіщання не зважати,
Пошукати долі на Дону великім.

«Хочу,— каже,— з вами, русичі,
Чи списа зломити
При полі половецькому
Та й наложити головою,
Чи шоломом пити воду з Дону».

Ой же ступив та Ігор-князь
У золоте стремено
Та й поїхав по чистому полю.
Сонце йому тьмою шлях закрило,
Буря розбудила птаство,
Звіра в табуни ізбила свистом.
Див кричить на верху дерева,
Велить послухати землі незнаній —
Волзі та й морю,
Сулі та й Сурожу,
Корсуню ще й тобі,
Тмутороканський ідоле!

А половці дорогами небитими
Помчалися к Дону великому.
Риплять вози опівночі,
Мов ті лебеді ячать сполохані.
Ігор на Дон війська веде,
А вже лихо його тяжкеє
Підстерігають птахи на дубах,
Вовки грозу в ярах навивають,
Орли-білозерці клекотом
Звірину скликають на кості,
Лисиці брешуть на щити багряні.
О Руська земле, уже ти за могилою!

Довго ніч темніє.
Зоря світ запалала.
Сивий туман покриває поле,

Примовкає солов'їний щебет.
Галчиний гомін здійсмається.
Загородили русичі
Поле щитами багряними,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави.

* * *

У п'ятницю рано-пораненьку
Розтоптали вони полки погані,
Полки половецькі,
Стрілами у полі розсипались,
Умикали красних дівчат половецьких,
Тканинами, оксамитами, та кожухами,
Ще й уборами пишними половецькими
Мости по болотах вимощували.
Багряне древко, а корогва біла,
Багрян бунчук, а держало срібне —
Відважному Святославовичу!
Дрімає в чистому полі
Олегове гніздо хоробре,
Далеко залетіло-залинуло!
Не вродилось воно кривду терпіти
Ні від сокола, ні від кречета.
Ані від чорного того ворона,
Від поганого половчанина!
Біжить Гзак, сірим вовком стелеться,
Кончак слід йому показує
К Дону великому.

Ой рано-вранці пораненьку
Кривава зоря світ-день ізвістує.
Чорні хмари находять з моря,
Чотири сонця закрити хочуть.

Трепече в них синя блискавка —
Бути грому великому,
Литися дощеві стрілами
З Дону великого.

Тут же то списам поламатися,
Тут же то шаблям пощербитися
Об шоломи половецькі
На річці Каялі
Близько Дону великого!
О Руська земле,
Уже ти за могилою!

Се вітри, внуки Стрибогові,
Віють з моря стрілами
На хоробрі полки Ігореві.
Земля гуде,
Вода в ріках каламутиться,
Порохи поле вкривають,
Гомонять стяги,
Половці наступають від Дону,
Від Дону, та й від моря,
І відо всіх сторін широких,
Обступили полки руські.
Діти бісові поле чисте
Криком перегородили,
А хоробрисьлі русичі
своїми щитами багряними.

Славний яр-тур Всеволоде!
Стоїш ти на полі ратному,
Сиплеш на воїнів стрілами,
Гримиш об шоломи половецькі
Мечами гартованими.

Де тільки тур виросте,
Золотим своїм шоломом посвічуючи,
Там і лежать зітнуті
Нечестиві голови половецькі,
Ще й шоломи аварські,
Шаблею посічені булатною —
Твоєю, яр-тур Всеволоде!
Чи то на рани зважати йому,
Що забув і почесі, й життя своє,
І веселий Чернігів-город,
І отецький золотий престол,
І всі звичаї та обичаї
Красної своєї дружини Глібівни!

Були віки Троянові,
Минулися літа Ярославів,
Одугли війни Олегів,
Олега Святославовича.
Той-бо Олег мечем незгоду кував,
Стріли розсівав по землі.
Як ступав він в золоте стремено
У Тмуторокані,—
Дзвін той чув син Ярославів,
Великий Всеволод,
А Володимир-князь у Чернігові
Уші собі щоранку затикав.
Бориса ж Вячеславовича
Хвальба на суд привела,
На тирсі зеленій
Погребний покров слала,
Карала за кривду Олегів,
Молодого князя відважного.
Тож із Каяли тієї
Ізвелів князь Святополк
Тіло батька свого взяти,

Між іноходцями угорськими покласти,
Везти до святої Софії київської.

Отоді за Олега Гориславовича
Сіялись-росли усобиці,
Гинули внуки Дажьбогові,
В княжих чварах віку позбавлялися,
Отоді в землі Руській
Не так ратаї гукали-покликали,
Як ворони крикали-кричали,
За трупи перекір маючи,
Чорні галки одна одну кликали,
На поживу вилітаючи в поле.
Так було за битв колишніх,
А такого побою ще не чувано!

З ранку красного до вечора,
З вечора до світу ясного
Летять стріли гартовані,
Гримлять шаблі об шоломи,
Тріщать списи булатні
У полі невідомому,
Серед землі Половецької.

Чорна земля під копитами
Кістями засіяна,
Кров'ю полита,—
Тугою зійшли тії кості
На Руській землі!

Що то шумить, що то дзвенить
Перед зорею ранньою?
Ігор полки свої повертає:
Жаль йому брата любого Всеволода.

Бились день та бились і другий,
А на третій, в південну годину,
Похилились Ігореві стяги!
Тут брати розлучились
Над рікою Каялою бистрою.
Не стало вина кривавого,
Закінчили своє погуляння русичі,
Сватів своїх добре напоїли,
Самі полягли за землю Руську.

Никне трава жалощами,
Древо з туги к землі клониться.
Невесела, браття, настала година,
А що силу руську пустиня вкрила!

Встала тоді обида
В силах Дажьбожого внука,
Дівою ступила на землю Троянову,
Сплеснула крильми лебединими,
На синьому морі
Біля Дону плещучись,
Прогнала часи достатку.
Перестали князі невірних воювати,
Стали один одному казати:
«Се мое, а се теж моє, брате!»
Стали вони діла дрібні
Вважати за великі,
На себе самих підіймати чвари,—
А невірні з усіх сторін находили,
Землю Руську долали.
Ох, далеко ж ти залетів,
Ясен соколе,
Птиць край моря побиваючи!
Ігоревого війська преславного
Довіку вже не воскресити!

* * *

Зайшов тоді стогін великий,
Розтялися тяжкі прокльони
По землі Руській.
Ой покликнули Карна і Жля,
Побігли по Руській землі,
Огонь роздмухуючи
В розі полум'яному.
Жони руські заплакали,
Словами промовляючи:
«Вже ж нам про милих своїх
Ні мислю не помислити,
Ні в думці не подумати,
Ні очима їх не побачити,
Вже ж нам сребром-золотом
Довіку не тішитись!»

Застогнав тоді Київ тугою,
Заголосив Чернігів напастями,
Журба розлилась по Руській землі,
Печаль гірка розтеклася.
А князі самі на себе
Незгоду взяли кувати,
А невірні набігали на Руську землю,
По білиці з двору данини брали.

Тож-бо два хоробрі Святославовичі,
Ігор та Всеволод,
Розбудили лихо недобре,
Що приспав був отець їх,
Святослав грізний великий київський.
Був же він грозою на ворога,
Приборкав його полками сильними,
Ще й мечами булатними,

Наступив на землю Половецьку,
Потоптав гори та яруги,
Скаламутив ріки й озера,
Висушив болота і потоки,
А невірного Кобяка з лукомор'я
Од залізних полків половецьких
Мовби той вихор вихопив,—
І упав Кобяк у Києві,
У світлиці Святославовій.

Тут німці і венеційці,
Тут греки і морав'яни
Славу співають Святославові,
Гудять Ігоря Святославовича,
Що потопив скарби в Каялі половецькій,
Руського золота в неї насипав.
Пересів Ігор-князь із сідла золотого
В сідло невольницьке.
Мури в містах засмутилися,
Померкли веселощі.

* * *

Смутен сон приснився Святославові
На горах київських.
«Укрили мене,— каже,— звечора
Чорним запиналом на ліжку тисовому.
Черпали мені синього вина,
З отрутою мішаного,
Сипали мені на лоно
Сагайдаками порожніми поганськими
Перли великі,
Та ще й мене голубили,—
А вже в моїм теремі злотоверхім
Покрівля розвалена,

З вечора до ранку самого
Сизокрїлі ворони крякали
Коло Плісненська на оболоні,
Похоронні сани їхали
До синього моря».

І сказали бояри князеві:
«Туга, князю, ум полонила!
Се ж бо злетіли два соколи
З отецького столу золотого
Пошукати города Тмуторокані,
А ще й з Дону шоломом напитись.
Повтинали поганці їм крила,
Закували їх самих у залізо.
Темно було того дня:
Померкли два сонця,
Два багряні стовпи погасли,
Ще й два молоді місяці,
Олег і Святослав,
Тьмою огорнулись.
На ріці Каялі мла світ закрила,
Розсипались по землі половці.
Мов та згряя лютих пардусів,
Потопили наших у морі,
Хану своєму велику дали потугу.
Уже ганьба славу поборола,
Уже насильство побило волю,
Уже див шугнув на землю.
Заспівали готські діви красні
На березі синього моря,
Руським золотом видзвонюють,
Співують про часи недавні.
Славлять помсту Шароканову.
А нам тепер, друзі-дружино,
Не до вєсслощів!»

Зронив тоді великий Святослав
Золоте слово, зо слізьми змішане:
«Дітки мої, Ігорю і Всеволоде!
Рано взяли ви землю Половецьку
Мечами разити,
А собі слави шукати.
Не з честю ви ворога подолали,
Не з честю пролили кров поганську.
Серця ваші хоробрі
З булаата міцного викуті,
Буйною відвагою гартовані.
Що ж бо зробили ви
З сивиною моєю срібною?
Уже не бачу я влади сильного,
На війська багатого
Брата мого Ярослава
З чернігівськими боярами,
З могутами і з горянами,
З зайдиголовами та з похожанами,—
Ті без щитів,
Із ножами захалаявними
Криком війська побивають,
Прадідною славою видзвонюючи.
Ви ж сказали:
«Самі мужаймось,
Самі візьмем славу прийдешню,
Колишньою самі поділимось».
Чи то диво, браття,
Старому помолодіти?
Коли сокіл перелиняє,
Високо він птахів ганяє,
Не дає гніздо своє скривдити.
Тільки ж лихо: не маю підмоги
Від князівства, братів моїх крєвних,—
Нєвесєла година настала!

Уже Римів кричить
Під шаблями половецькими,
А Володимир поранений-порубаний,
Туга і печаль сину Глібовому!

Великий князю Всеволоде!
Чи не прилинув би ти здалека
Отчий золотий престол покріпити?
Твої-бо воїни можуть
Волгу веслами розплескати,
А Дон шоломами вилити,
Коли б ти був,—
Продавалась би невільниця по ногаті,
А невільник — по різані.
Ти-бо можеш на суходолі
Живими стріляти самострілами —
Завзятими синами Глібовими!

Ти, буй-Рюриче,
і ти, Давиде!

Чи не ваші воїни
Золотими шоломами
У крові ворожій плавали?
Чи не ваша хоробра дружина
Рикає, мов ті тури,
Ранені шаблями гартованими
В полі незнаному?
А вступіть же,
панове-браття,
В золотее стремено
За кривду сьогочасну,
За землю Руську,
За рани Ігореві,
Хороброго Святославовича!

Галицький Осмомисле Ярославе!
Високо сидиш ти
На своїм золотокованім престолі,
Підперши гори угорські
Своїми залізними військами,
Заступивши королеві дорогу,
Зачинивши ворота на Дунаї,
Через хмари каміння кидаючи,
Суд по Дунаї рядячи.
Грози твої по землях течуть.
Одчиняєш ти браму Києву,
Стріляєш із отчого столу золотого
На султанів у далеких землях.
Стріляй, господарю, Кончака,
Раба поганого,
За землю Руську,
За рани Ігореві,
Хороброго Святославовича!

А ти, буй-Романе,
і ти, Мстиславе!

Мисль одважна
Покликає ваш розум на діло.
Високо плаваєш ти, Романе,
В подвигах ратних,
Як той сокіл на вітрі ширяючи,
Птицю долаючи одвагою.
Маєте ви залізнi нагрудники
Під шоломами латинськими.
Та й не одна країна гуннська,
Литва ще й ятвіги,
Деремела й половці
Списи свої покидали,
А голови преклонили
Під тими мечами булатними!

Та вже князю тому Ігореві
Світ-сонце примеркло,
А дерево не на добро
Листя своє зронило,
Понад Россю та й понад Сулою
Городи поділено!
Уже Ігорєвого війська славного
Не воскресити!

Дон тебе, князю, кличе,
Князів на подолання зиває.
Хоробрі князі Ольговичі
Готові до бою!

Інгвар, і Всеволод,
І всі ви, три Мстиславовичі,
Не лихого гнізда кречети,—
Чи не в битвах,
Не в звиягах славетних
Здобули ви собі володіння?
Де ж ваші золоті шоломи,
Щити добрі і списи ляські?
Загородіть полю ворота
Гострими своїми стрілами
За землю Руську, за рани Ігорєві,
Хороброго Святославовича!»

Уже Сула бистрая
Не рине срібними струмнями
До города Переяслава,
Двіна-ріка тече болотами
Назустріч грізним полочанам,
Крик поганих розтинається!
Сам тільки Ізяслав, син Васильків,
Подзвонив мечами своїми гострими
У шоломи литовські.

Приголубив він славу ратну
Діда свого Всеслава,
А самого його під щитами багряними
Литовські мечі приголубили.
І сходив він кров'ю юною,
Сам собі слово промовляючи:
«Дружину твою, княже,
Укрили птиці крилами,
Звірі її кров полизали».
Не було там брата Брючислава
Ані другого, Всеволода,
Сам-один зронив він перлову душу
Крізь золоте намисто.
Голоси жалобою лунають,
Навкруги веселощі примовкли,
Трублять труби городенські.
Ярославе і всі внуки Всеславові!
Преклоніть ви свої корогви,
Укладіте в піхви мечі оганьблені:
Втратили-бо ви дідівську славу!
Ви своїми чварами
Зачали наводити невірних
На землю Руську,
На життя Всеславове!
Що ж то була за наруга
Через лихі усобиці
Від землі Половецької!

На сьомім віці Трояновім
Метнув князь Всеслав жереб
На дівчину, йому люблю.
Сів він на бистрого коня,
Помчався до Києва-города,
Діткнувся кінцем списа
До золотого столу київського.

Поринув він лютим звіром
Серед ночі темної
Із города Білгорода,
Окрився млою синьою,
А вранці-рано
Відчинив сокирами браму новгородську,
Розбив славу Ярославову,
Скочив вовком до Немиги з Дудуток.

Не снопи кладуть на Немизі,—
Кладуть голови молодецькі,
Молотять ціпами булатними,
Стелять на току життя,
Одвівають душу від тіла.
Береги криваві немизькі
Не добром-збіжжям засіяні,—
Засіяні кістьми синів руських.

Всеслав-князь людей судив,
Городи мирив із князями,
А сам вовком серед ночі темної
Вибігав із города з Києва,
До півнів сягав Тмутароканя,
Вовком путь перебігаючи
Великому Хорсові.

Йому в місті Полоцьку
Дзвонили дзвони до заутрені
У святій Софії раннім-рано,
А вже в Києві він чув той дзвін.
Віща душа була
В тілі його молодецькому,
А не раз, не два біди зазнавала.
Тим же то Боян віщий
І склав колись мудру приповідку:

«Ні мудрому, ні меткому,
Ні за пташку прудкішому
Суда божого не минути!»

Ой і стогнати землі Руській,
Колишні часи і князів колишніх
Пригадуючи!
Не можна ж було прикути
Того старого Володимира
До гір київських!
Стали-бо корогви
Одні Рюрикові, інші — Давидові,
В різні боки вони розвіваються,
Списи співають на Дунаї!

* * *

Ярославни-княгині чути голос.
Як та чайка-жалібниця,
Стогне вона вранці-рано:
«Полечу,— каже,— зозулею по Дунаю,
Умочу бобровий рукав
У Каялі-ріці.
Обмию князеві криваві рани
На тілі його дужому!»
Плаче-тужить Ярославна
Вранці в Путивлі на валу,
Словами промовляючи:
«О вітре, вітрило!
Чому, господарю, силою вієш?
Чому мечеш ворожі стріли
На крилах своїх легких
Проти воїнів мого милого?
Чи то мало тобі шугати під хмарами,
Кораблі на синім морі гойдаючи?»

Чому, господарю, по ковилі срібній
Розсіяв ти мої радощі?»

Плаче-тужить Ярославна
Вранці в Путивлі на валу,
Словами промовляючи:
«О Дніпре-Славуто!
Пробив ти кам'яні гори
Крізь землю Половецьку,
Гойдаєш кораблі Святославові,
До полків несучи Кобякових.
Принеси ж ти, господарю,
До мене мого милого,
А не слала б я сліз йому ревних
На море пораненьку!»

Плаче-тужить Ярославна
Вранці в Путивлі на валу,
Словами промовляючи:
«Сонце світле, трисвітле!
Для всіх ти тепле і красне!
Чому ж, сонце-господарю,
Простерло гаряче своє проміння
На воїнів мого милого
У полі безводному,
Спрагою їм луки посушило,
Тугою сагайдаки склепило!»

* * *

Опівночі море заграло,
Мла іде стовпами-вихрами,
Ігореві-князю бог путь являє
Із землі Половецької

На землю Руську,
До отецького золотого престолу.

Погасла зоря вечорова,
Ігор спить, Ігор не спить,
Ігор мислю поле міряє
Од великого Дону
Та й до Дінця малого.
Овлур свиснув на коня за річкою:
Подає вістку князеві...

І нема вже князя Ігоря!
Стогне-гуде земля,
Шелестить трава,
Намети половецькі сколихнулися.
А Ігор-князь поскочив горностаєм
Між очерети високі,
Білим гоголем на воду полинув.
Іспав же він на коня бистрого
Ще й помчався вовком-сіроманцем
До лугу донецького,
Ще й полетів ясним соколом,
Гуси-лебеді в тумані сизому
На підживок собі забиваючи.
Коли Ігор соколом летить,
Овлур сірим вовком стелеться,
Студену росу струшуючи:
Заморили ж вони бистрі свої коні.

Каже Донець:

«Княже Ігорю!
Не мало тобі слави,
Кончаківі — досади лютої,
А Руській землі веселощів!»

Каже Ігор:

«О Донець-ріко!

Не мало тобі слави,
Що носив ти князя на хвилях.
Стелив йому траву зелену
На берегах срібних.
Окривав теплим туманом
У затінку зеленого дерева,
Стеріг на воді гоголем,
На хвилі птахом-рибалкою,
На вітрі качкою-чорнухою!»

Не така ж та річка Стугна,
Що мало води в собі має,
Та чужі забирає собі потоки,
Широко в гирлі розливаючись!
Потопила вона край темного берега
Юнака князя Ростислава.

Плаче мати Ростиславова
По юнакові Ростиславу-князеві!
Никли квіти жалощами,
Дерево з туги к землі клонилося!

Не сороки заскрекотали,—
Ідуть Гзак і Кончак
Слідом Ігоревим.
Тоді ворони не кричали,
І галич примовкла,
І сороки не скрекотали,—
Тільки полози повзали,
Тільки дятли стукотом
Шлях до річки показували,
А ще соловейки співом веселим
Ясен світ віщували.

Каже Гзак Кончакові:

«Коли сокіл до гнізда відлітає,—
Не пустім молодого соколяти,
Золотими стрілами застрельмо».

Каже Кончак Гзакові:

«Коли сокіл до гнізда відлітає,—
То опутаймо соколя його
Красною дівчиною».

Каже Гзак Кончакові:

«Як опутаєм його
Красною дівчиною,
То не бачити нам ні соколяти,
Ані дівчини тієї красної,
Тоді нас птахи почнуть бити
В полі нашому Половецькому!»

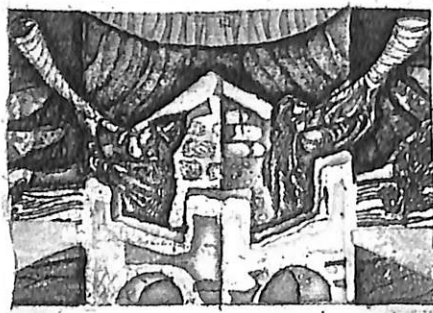
* * *

Сказав Боян, піснетворець давній
Часу Олега ще й Ярослава,
Про дні сказав Святославові:
«Тяжко голові без плечей,
А зле тілу без голови».
Так само тяжко й Руській землі
Без князя Ігоря.

Сонце сяє в небі ясному,
Ігор-князь — у Руській землі!
Дівчата співають на Дунаї,
В'ються голоси через море
До Києва-города.
Іде Ігор Боричевим
До святої богородиці Пирогощої.

Землі раді, городи веселі,
Співають вони про давніх князів,
Про молодих виспівують.
Слава славна Ігорю Святославовичу,
Буй-турові Всеволоду,
Володимирові Ігоревичу!
Здоров'я князеві й дружині,
Що борються за народ християнський
Із військами поганями!
Князям і дружині слава!

Амінь.

СЛОВО
О ПОЛКУ
ИГОРЕВЕ

Переклад на російську мову Миколи Риленкова

Не приспело ль ныне время, братья,
Слово на старинный лад начать,
О походе Игоревой рати
Горестную повесть рассказать.

А начать нам подобает смело,
Не скрывая ни рубцов, ни ран,
Так, как правда времени велела,
А не так, как замышлял Боян.

У Бояна вещего, бывало,
Если петь он начинал о ком,
Мысль, как серый волк в степи, бежала,
Поднималась к облакам орлом.

Говоря: «Былое вспоминаю,
Шум усобиц в думах не затих», —
Выпускал он на лебяжью стаю
Десять верных соколов своих.

Первая настигнутая лебедь
Первой и запеть была должна.
Трубным звуком прославляла в небе
Ярослава Мудрого она.

Славила Мстислава, что не дрогнув
На врага один за всех пошел,
В схватке перед полчищем касогов
Князя их Редедю заколол.

Красного Романа величала,
Щедрого и сердцем, и умом,
И кружилась песня, ликовала,
И светилась даль в краю родном.

Но не десять соколов взлетали,
А Боян персты на струны клал,
И живые струны рокотали
Славу тем, кто не искал похвал.

Так начнем и мы, как можем, братья,
Повесть давних и недавних лет.
Ждет нас Игорь-князь, что в поле ратном
Наступал всегда врагу на след.

Изострил он в думах неустанных
Мысль свою обидой русских сел
И полки на половцев поганых
В бой за землю Русскую повел.

1

В небо на померкшее светило
Игорь поглядел из-под руки.
Тьма дневная от него закрыла
Знаменьем смущенные полки.

И сказал он так своей дружине,
Как сказал бы и судьбе самой:
«Не добыв победы на чужбине,
Мы не смеем повернуть домой!

В битве ж, как от прадедов ведется,
Лучше сгинуть, чем попасть в полон...
Сядем же на коней наших борзых
Да посмотрим хоть на синий Дон.

Что гадать о знаменьях, почую
Жажду меч свой испытать в бою?
Преломить конец копья хочу я
Половецкой степи на краю!

Зачерпнуть донской воды шеломом,
Поглядеться в ясные струи
Или сгинуть в поле незнакомом
Вместе с вами, русичи мои!»

...О Боян, о соловей старинный,
Вновь щитов заколыхалась медь,
Вот тебе бы Игорю с дружиной
Славу многозвучную пропеть!

Мысль твоя шумит, подобно древу,
Уходя вершиной в облака,
И внимают твоему напеву
Старые и новые века.

Побродивший по тропе Трояна,
Обе полы времени ты свил
И, бывшее слава неустанно,
Игоря бы тоже не забыл.

Ты б спросил, наверно, для начала,
Устремив в просторы вещей взгляд:
«Буря ль в степи соколов загнала,
К Дону ль стаи галочки спешат?»

А потом бы возвестил герою
Внук Велесов, сединой повит:
«Кони ржут за тихую Сулою,
Слава в стольном Киеве звенит!»

2

Трубы в Нове-городе трубят,
Над Путивлем стяги шелестят.
Игорь ждет: когда придет, что скажет
Буй-тур Всеволод, любимый брат.

Всеволод промолвил, встрече рад:
«Ты мой свет единый, кровный брат.
Так седлай коней. Мои у Курска
В полной справе по пути стоят.

Мои куряне издавна
В сраженьях знамениты,—
Под стягами взлелеяны,
Под трубами повиты.

С конца копья вскормлены,
Из шеломов вспоены,
Луки их напряжены,
Колчаны отворены.

Мечи всегда наточены,
Ножны позолочены.
Думы да заботы
К седлам приторочены.

Все пути известны им,
Все яруги ведомы.
Словно волки серые,
Рыщут за победами.

42

Как на пир веселый,
Рвутся в бой кровавый,
Себе чести ищут,
Князю ищут славы».

3

Вступает Игорь-князь в златое стремя
И скачет в поле — отдыхать не время.
А солнце тьмой дорогу заградило,
А ночь грозой всех тварей разбудила.
Во мгле ненастной слышен вой звериный,
Под шум древесный кличет див с вершины.
Вещает он своей тревожной молвью
И Сурожу, и Волге, и Поморью,
И Корсуню, который виды видел,
Да и тебе, тмутороканский идол!

Уж половцы на Дон в скопленье многом
Бегут по непроторенным дорогам.
Телеги их кричат не умолкая,
Как лебедей распуганная стая.

Князь Игорь к Дону синему стремится,
А перед ним во тьме ширяют птицы.
Орлы друг друга клеткотом скликают,
На медные щиты лисицы лают.
Выходят волки с жадными глазами...
О Русская земля, ты за холмами!

Ночь уходит нехотя
По глухим полянам.
Утро занимается
Над седым туманом.

43

Не понять в тумане том,
Где холмы, где балки.
Соловьи примолкнули,
Расшумелись галки.

Встречи ожидаючи
С клятыми врагами,
Степь разгородили всю
Русичи щитами.

Все готовы русичи
К битве нелукавой.
Себе чести ищут,
Князю ищут славы

4

В пятницу, нагрянув спозаранок,
Истоптали русичи врага,
Захватили юных половчанок,
Золото, шелка и жемчуга.

Словно стрелы, мчались в клубах пыли.
Вырываясь на простор степной,
В топине болот мосты мостили
Половецкой рухлядью цветной.

Не привержен к золоту и шелку,
Чтоб всегда глядеть в глаза судьбе,
Только ханский стяг да жезл и челку
Храбрый Святославич взял себе!

...Притомилось Игореве войско,
Спит гнездо Олегово в степи.
Далеко родной зари полоска,
А в чужой ночи вполглаза спи.

44

Но тому, кто помнит предков сечи,
Честь отцов хранит, как верный сын,
Не страшны ни сокол и ни кречет,
А не то что ворон-половчин.

До зари притихли буераки,
Затаился в ковылях степняк...
Серым волком рыщет Гзак во мраке,
Кажет к Дону путь ему Кончак.

5

Зарей кровавой возвещен рассвет,
Идущим с моря тучам счету нет.
Спешат прикрыть те тучи мглой своей
Четыре солнца — четырех князей.

Уж молнии во всю сверкают прыть,
Великому тут грому нынче быть.
Тут с Дона, что тревожно пристраил,
Весь день идти дождю каленых стрел.

Настало время копья преломить,
Отточенные сабли иступить
Пред синим Доном у Каяль-реки,
Где напустили мраку степняки...

Гроза дохнула, травы шевеля...
Ты за холмами, Русская земля!

6

Ветры, внуки Стрибожьи,
Вражьи стрелы несут,
Вьется прах раздорожий.
Реки мутно текут.

45

Степь оглохла от звона,
Крылья стягов шумят.
Сразу с моря и с Дона
Половчане спешат.

Русский стан окружили
От черты до черты,
Только путь им закрыли
Боевые щиты.

Воют бесовы дети,
Чуют смерть над собой.
Молча русские встретить
Приготовились бой.

...Буй-тур Всеволод! Смело
Ты средь поля стоишь,
Мечешь меткие стрелы,
Вражью силу разишь.

Кто тебя не заметит?
Вот помчал напролом.
Солнцем родины светит
Золотой твой шелом.

Смерть поганым приносит
Харалужный твой меч,
Словно травы, их косит,
Рубит головы с плеч.

Ради ратного братства
В эту степь ты пришел,
Позабыл и богатство,
И черниговский стол,

И красы легкокрылой,
Зажигающей кровь,
Своей Глебовны милой
И привет, и любовь.

7

Миновали времена Трояна,
Годы Ярослава далеки,
Где Олег, который неустанно
Снаряжал в поход свои полки?

Взявший меч междоусобной брани,
Не зерно, а стрелы сеял он.
В злат стремень вступал в Тмуторокани
Так, что в Киеве был слышен звон.

Слава про него прошла такая,
Что не знать бы стороне родной.
И бледнел Владимир, замыкая
Уши за черниговской стеной.

А Борис, сын Вячеслава юный,
Что его обидел, возгордась,
Отдал душу, головой бездумной
На постель зеленую склонясь.

Святополк увез с Каялы в Киев
Мертвого отца, таясь во мгле,
Чтоб, как подобает, у Софии
Прах его предать родной земле.

Был Олег за все свои крамолы
Назван Гориславичем тогда.
Вслед за ним по городам и селам
Проходили горе и беда.

Смуты жизнь людскую сокращали,
Внук Дажьбога покидал жилье.
Приумолкли пахари в печали,
Черное взыграло воронье.

Галки человечину делили,
Собираясь в поле на обед.
Многие бои в ту пору были,
Но не знал таких, как нынче, свет!

8

День целый с утра до заката
И вновь до рассвета в ночи
Свистят оперенные стрелы,
Гремят о шеломы мечи.

Трещат харалужные копыя,
Копытами взрыта земля.
Засеяны густо костями
И политы кровью поля.

Сиротской и вдовьей печалью,
Тоской на околицах сел
По всей по Руси по великой
Посев этот горький взошел.

9

Что мне шумит, что мне звенит
В тумане пред зарей далече —
То Игорь-князь в степи спешит
Поворотить полки для сечи.

Покинуть Всеволода жаль,
Что изнемог в неравной схватке.
Уж сабель выщербилась сталь,
Смешались люди в беспорядке.

Рубились день, рубились два,
Кровавой не жалели браги,
На третий — смеркла синева,
Склонились Игоревы стяги.

Расстались братья, кончив пир
В глуши над быстрою Каялой.
Тут каждый без оглядки пил,
Да только браги не достало.

Вдали от сел родных и нив,
Не одолев своей кручины,
Поникли, сватов напоив,
Бесстрашных русичей дружины.

В великой жалости трава
Склонилась до земли над ними,
Их принакрыли дерева
Ветвями легкими своими.

10

Невеселая, братья, година тогда наступила,
Силу внука Дажьбога пустынная степь поглотила.

Встала Дева-обида у древнего края Трояна,
Лебединые крылья над морем подняв из тумана.

Плеском крыльев она времена золотые прогнала,
Уж князя на врагов сообща не идут, как бывало.

Стали спорить они, кто постарше, а кто помоложе,
Брату брат говорил: «То мое, да и это мое же».

То, что малым считалось,—
Великим теперь называли,
На себя же самих, друг на друга крамолу ковали.

А враги приходили, где не было их и помину...
О, далече, князь Игорьь,
Завел ты на гибель дружину.

Не воскреснет она, соколиным разбужена взглядом.
Бродят Карна и Жля по Руси с поминальным
обрядом.

Плачут русские жены, унять свое горе не в силах:
«Уж ни мыслью помыслить,
Ни думою вздумать нам милых,

Не глядеться в их очи
Под сладостный говор дубравный,
А уж златом и серебром не позвенеть и подавно...»

Стонет горестно Киев,
Чернигов с ним делит несчастье.
Разлились по Руси, словно полые реки, напасти.

А князья на себя, друг на друга крамолу ковали,
А поганые шли, данью поле и лес облагали.

11

Так два Святославича, два брата,
Захмелевших на пиру кровавом,
Разбудили степняков проклятых,
Усмирненных старым Святославом

Князь — отец их — мудр был и в отваге
Приводил на степь полки без счета,
Притоптал пригорки и овраги,
Иссушил потоки и болота.

А Кобяка-хана, что на горе
Всей Руси повсюду рыскал зверем,
Подхватил, как вихорь, в лукоморье
И забросил в Киев, в княжий терем.

Потому-то греки, и морава,
Да и все иные чужестранцы
Восхваляют князя Святослава,
А над сыном рады посмеяться.

Игорь русским золотом усыпал
Дно Каялы, войска не жалея,
Сам же из седла княжого выпал,
Пересел рабом в седло кащея!

С той поры не слышно песен в селах
И не видно городов веселых.

12

Снился Святославу смутный сон
В стольном граде в тереме высокоом,
И, собрав бояр, поведал он,
Что узрел во мраке вещим оком.

Говорил, ночную тень гоня,
Голосом тревожным и усталым:
«На кровати тисовой меня
Одевали черным покрывалом.

Дали синего вина хлебнуть,
Смешанного с горькою отравой.
Крупный жемчуг сыпал мне на грудь
Из колчана половчин лукавий.

Льнула к сердцу моему тоска,
Приготовиться веля к потерям,
Я взглянул и вижу: нет князька,
Что венчал мой златоверхий терем.

Я не мог тревоги превозмочь,
Что стояла у моей постели,
И кричали вороны всю ночь,
К синю морю надо мной летели».

И бояре отвечали: «Князь,
Изнемог ты, о Руси печалясь,
С отчего престола, не спросясь,
В степь два сокола твоих умчались.

Захотели спесь с поганых сбить
Да ни с кем удачей не делиться,
Град Тматорокань себе добыть
Иль хотя б донской воды напиться».

Только удаль кровью изошла,
Степь со всех сторон на них полезла,
Подрубили соколам крыла,
А самих опутали в железа.

Так два солнца в день злосчастный тот,
Два столба сияющих погасли,
Так в пучину помутневших вод
Канули два месяца, два ясных.

Пала честь, бесчестье разбудив,
И неправда верх взяла над правдой,
И на Русь во мраке прянул див —
Черный вестник из орды проклятой.

Вновь узнала Русь, похолодев,
Топот половецкого набега,
И запели хоры готских дев,
Заплясали у морского брега.

Славят время Бусово они,
Золотом позванивая русским,
А для нас текут в печали дни,
А для нас и небо стало тусклым».

13

И тогда, над сном своим восстав,
Оглянувшись на бывшее снова,
Изронил златое Святослав,
На слезах замешенное слово.

Так сказал он: «О мои сыны,
Игорь-князь, буй-Всеволод! Как рано,
Жаждой ратной славы смущены,
Вы в поход отправились на хана.

В бой вступили вы в недобрый час,
Кровь врагов не к чести проливали,
Хоть сердца отважные у вас
Скованы из самой лучшей стали.

В правом деле были не правы,
Я себя утешить не умею.
Что же, что же сотворили вы
С сединой серебряной моею?

Ярослав черниговский, мой брат,
Видно, уж не властен над князьями,
А ведь он-то силами богат,
Ратями, что в бой стремятся сами.

Татраны и шельбиры его,
Ольберы, ревуги и топчаки
Без щитов справляли торжество,—
Засапожный нож служил им в драке.

Перед ними шла во всех боях
Слава многозвучная их дедов,
И бежал от грозных кликов враг,
В первой схватке ярость их изведав.

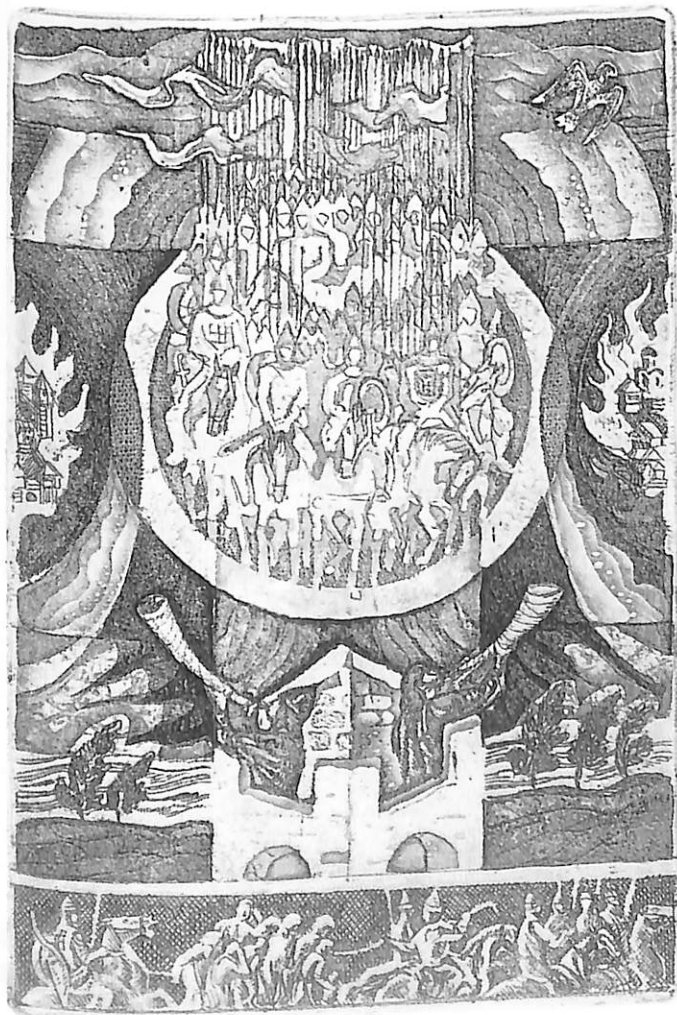
Вы ж решили, покидая дом,
Позабыв, что Русь всего дороже:
«Славу прошлых дней себе возьмем,
Славу будущих поделим тоже».

Диво ль старцу сбросить с плеч года?
Сокол тот, что в линьке побывает,
Не позволит разорить гнезда,
Хищных птиц он высоко взбивает.

Но беда — забыл о брате брат,
И пойти на ворога мне не с кем,
Русичи у Римова кричат,
Преданные саблям половецким.

Зашумел на пажитях бурьян,
Разрастаясь буйно вместо хлеба,
А Владимир изошел от ран,—
Горе сыну доблестному Глеба!

Великий княже Всеволод! Неужто
И мыслью не помыслишь ты о том,
Что братская любовь твоя и дружба
Могла бы Киев заслонить щитом.

Ведь если б ты привел подмогу кстати,
Несдобровать бы лютому врагу.
Шли б девки-половчанки по ногате,
А пленники по резани в торгу.

Ты веслами разбрызгать можешь Волгу,
Ты вылить Дон шеломами готов,
И, словно копья, мечешь верных долгу
Своих подручных — Глебовых сынов.

А вы, буй-Рюрик и Давид, забыли,
Как вы мужали в схватках боевых,
Где ваши воины плеча рубили
И плавали в крови шелома их?

Те воины, что турами рычали
Под саблями врага в чужом краю.
Припомните ж все это в дни печали,
Не посрамите молодость свою.

Вступите в злат стремя и удалю
Дружину кличьте, как на торжество,
За нашу землю Русскую родную.
За все обиды времени сего.

Князь Ярослав,
 ты назван Осмомыслом,
 Тебя всегда мы верным братом числим.
 Далече виден Галич твой богатый.
 Железной ратью ты подпер Карпаты.
 Нет королю в твои пределы входа,
 Твой ключ закрыл лунайские ворота,
 За облака твои взметнулись башни,
 Ты гонишь грозы на луга и пашни
 И, Киеву ворота открывая,
 Вершишь свой суд на берегах Дуная.
 С отцовского престола мечешь стрелы
 В заморские султановы пределы.
 Стреляй же, княже, в половцев поганых
 За землю Русскую, за Игоревы раны.

А ты, Роман, и ты, Мстислав?
 Всегда вас подвиги манили.
 Превыше зелени дубрав
 Свои раскинули вы крылья.
 На всех ветрах паря в пути,
 Родной вскормленные долиной,
 Вы птиц стремились превзойти
 Своей отвагой соколиной.
 Есть молодцы у вас для битв
 В шеломах кованых латинских.
 Под их стопой земля дрожит
 В пределах близких и не близких.

Литва, Ятвага с Хиновой
 Не раз сдавались вам на милость,
 И половчане головой
 Под ваши сабли преклонились.

Но свет князь Игоря погас
 У половецкого кочевья,
 В печальный час, в бедовый час
 Листву осыпали деревья.

У Роси, у Сулы-реки
 Лицо зари слеза туманит.
 Добычу делят степняки,
 А войско Игоря не встанет.

Совет вас честь, князья, туда,
 Где синий Дон грустит в тумане.
 Птенцы Олегова гнезда
 Легли одни на поле брани.

О храбрые Мстиславичи мои,
 Ингварь и Всеволод,— вас, шестикрыльцев, трое.
 Всегда веди вы честные бои,
 А не хитрили, братьям козни строя.

Свое по правде каждый получил,
 Никто ничем вас попрекнуть не может.
 Чего ж вы ждете? Иль не стало сил,
 Иль общая печаль вас не тревожит?

Возьмите копья ляшские скорей,
 Колчаны ваши и щиты багряны
 И отомстите воронью степей
 За землю Русскую, за Игоревы раны».

Уж к древним переяславльским воротам
 Не серебро, а муть несет Сула.
 Уж и Двина по толям и болотам
 Под вражий гомон к Полоцку пошла.

Давно врагу не грозны полочане,
 Не соберут для новой рати сил.
 В последний раз князь Изяслав мечами,
 Рубясь с Литвой, в шеломы позвонил.

То славу деда своего Всеслава
 Он приласкал в том поле наяву,
 А сам, умывшись пеною кровавой,
 Свалился на пожухшую траву.

Приласканный литовскими мечами,
 Навек с землей любимой обручась,
 Сказал, печально поводя очами:
 «Не вся ль с тобой твоя дружина, князь...

Ее уж птицы крыльями накрыли,
 На ранах звери вылизали кровь...»
 А братья долг свой воинский забыли,
 И умер князь один среди врагов.

В тиши сквозь золотое ожерелье
 Ушла его жемчужная душа.
 Умокли песни, струны отзвенели,
 Лишь трубы воют, вопль тоски глуша.

Вы, внуки Ярослава и Всеслава,
 Склоните стяги гордые свои.
 Не по плечу вам дедовская слава,
 Не по плечу бывалые бои.

Не сами ль вы, растратив в распрях силы,
 Полки поганых в отчий край ввели,
 И терпит Русь обиды и насилья
 От Половецкой воровской земли.

Был седьмой Троянов век, и был
 Князь Всеслав, что хитрость сделал силой,
 В яром сердце унимая пыл,
 Загадал он о девице милой.

Сам коню заправил удила
 И помчался в Киев златоглавый,
 Но коснулся княжьего стола
 Только кончиком копыя, лукавый.

В ночь бежал из Белгорода вон,
 Словно зверь, почувавший тенета,
 А к утру своей секирой он
 Новгородские открыл ворота.

Славу Ярославову расшиб,
 Ко всему, что пахнет смутой, чуток,
 Волком сквозь дремучий вой и шип
 Прянул на Немигу из Дудуток.

На реке Немиге молотьба,
 А цепи из харалужной стали.
 На току широком не хлеба —
 Человечьи головы лежали.

Веяли не зерна на посев,
 А от тела душу отделяли.
 Шла река, от крови покраснев,
 По полям, где кости прорастали.

Днем Всеслав суды свои вершил,
Для князей урядчиком был строгим,
А в ночи, исполнен дивных сил,
Рыскал по неведомым дорогам.

Солнцу путь не раз пересекал,
Серым волком обратясь в тумане,
Вечерком он Киев покидал,
Чтоб встречать рассвет в Тмуторокани.

В Полоцке звонили на заре
Для него заутреню в Софии,
А уж он на киевской горе
Слышал переливы золотые.

Только хитрость князя не спасла,
Удальство не помогло Всеславу,
Знал он в жизни беды без числа,
Пил он вместо радости отраву.

Про него сказал Боян тогда,
Знавший правду и в большом, и в малом:
«Час пробьет, от божьего суда
Не уйти ни хитрым, ни удалым».

...Стонет Русь у всех своих дорог,
Вспоминая то, что сердцу свято.
Старого Владимира не мог
Пригвоздить никто к его палатам.

Он всегда, как исстари велось,
Был со всеми вместе в поле ратном,
А теперь полощат стяги врозь,
Копья тоже врозь летят, о братья!

На заре, на зорьке рано-рано,
Со своей тоской наедине,
Плачет, причитает Ярославна
На путивльской городской стене:

«Я взовьюсь кукушкой бесприютной,
На Дунай далекий полечу,
Где-нибудь в Каяль-реке попутной
Свой рукав бобровый омочу.

Наяву ль, во сне ли в час туманный,
В той ковыль-траве, в степном дыму.
Оботру запекшиеся раны
Милу другу, князю моему...»

Так за всех, кто из чужого края
Милых ждет, вздыхая в тишине,
Плачет Ярославна, причитая
На путивльской городской стене.

«Ветер, ветер, почему, могучий,
Ты забыл старинное родство,
Вражьих стрел зачем ты мечешь тучи
На дружину князя моего!

Мало, что ль, за облаками мчатся.
Гнать по синю морю корабли.
Для чего ж мое ты отнял счастье,
Разметал в глухой степной дали?»

Так, горючих слез не утирая,
В ранней рани далеко слышна.
Плачет Ярославна горевая,
Причитает на стене одна.

«Солнце, дважды светлое и трижды,
Таёт мгла перед тобой, как дым,
Всем тепло отградное даришь ты,
Что же с милым сделало моим?»

Ты жарой полки его спалило,
Половецкой рати помогло,
Луки храбрых русичей скрутило,
Заперло колчаны, как назло».

Так, влетая голос в шум дубравный,
В камышинный шелест над рекой,
Плачет, причитает Ярославна
На стене путивльской городской.

«Днепр-Словутич! Горных кряжей камень
Ты пробил и в степи путь открыл,
Святослава с верными полками
На полки Кобяковы носил.

Так неужто ты, родной, допустишь,
Чтоб текли мои в печали дни.
Успокой мне сердце, Днепр-Словутич,
Сохрани мне друга и верни...»

21

Столб над морем завился
И пошел без дорог.
Как уйти из полона,
Указует сам бог.

Меркнут зори степные,
Мрак травой шелестит.
Игорь думает думу,
Игорь спит и не спит.

66

В мыслях снова и снова
Мерит путь беглеца,
Путь от синего Дона
До родного Донца.

Вот уже за рекою
Свистнул Овлур в тиши,
Значит, кони готовы,
Значит, время — спеши.

Русский князь не загинет
В половецком плену...
И рванулися кони,
Унеслись в тишину.

Докатился до стражи
Частый дробот копыт.
На стану половецком
Все шумит и гремит.

Князь, услышав погоню,
Горностаем скакнул,
Белым гоголем с лету
В темный омут нырнул.

Вновь, ни праха, ни пота
Не стирая с лица,
Мчится скоком и летом
К луговинам Донца.

Вьется соколом в небе
Все быстрее и быстрее.
На обед добывает
Лебедей и гусей.

67

Вьется соколом Игорь,
Овлур волком бежит.
Пали борзые кони,
Медлить степь не велит.

22

По берегам Донца звенит камыш:
«Ты все сердца, о князь, возвеселишь.
Сломает Русь молчания печать,
Тебя в распевах станет величать.
А хан Кобяк, что завистью набряк,
С тоски-досады скроется во мрак...»
Князь Игорь отвечает: «О Донец,
Не ты ли жажду утолил сердец!
Ты князя нес на ласковой волне,
Усталого лелеял в тишине.
Стелил ему постель из трав густых
На берегах серебряных своих,
В ночи туманом теплым одевал,
В тени от снов тревожных укрывал.
Ты чайкой на воде его стерег,
Пролетной уткой вести слал с дорог.
А вот река Стугна не такова:
Она чужими водами жива,
Кичливо в самом устье разлилась
И тешится любой добычей властью.
Спроси: зачем в избытке юных сил
Князь Ростислав загублен ею был?..
По нем в тиши и дни и вечера
Тоскует мать на берегу Днепра,
И клонятся, печалью налиты,
К сырой земле и травы, и цветы».

68

23

То не сороки растрещались
На всю ковыльную сторонку,
Нет, то Кончак и Гзак помчались
За князем Игорем вдогонку.

Сорок уже не слышно боле,
Замолкли галки и вороны,
А соловьи поют на воле,
Зовут рассвет в росе ядреной.

И Гзак сказал Кончаку: «Если
Порвалась цепь — ищи, где тонко.
Умчался сокол в поднебесье —
Пронзим стрелами соколенка».

Кончак ответил Гзаку: «Если
К гнезду родному сокол мчится,
Не лучше ль соколенка с песней
Опутать красною девицей»

А Гзак опять: «Тогда не станет
Ни соколенка, ни девицы.
Того и жди, что в нашем стане
Начнут нас бить чужие птицы».

24

Сказал Боян, свидетель многих сеч,
Умевший правды вещей не бояться:
«Жить невозможно голове без плеч,
Беда плечам без головы остаться».

69

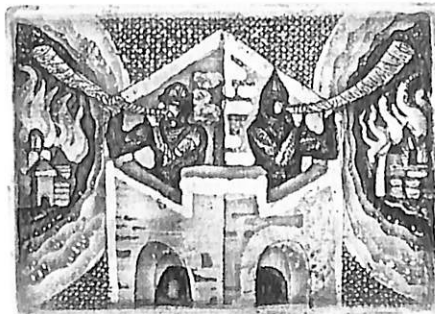

Без Игоря вздыхала тяжело,
В тревожной мгле томилась Русь бессонно,
Но снова солнце на небо взошло:
Князь Игорь возвратился из полона.

По селам вьется хороводов вязь,
Девичьим песням подпевают рощи.
Боричевым подъемом едет князь,
Спешит он помолиться Пирогощей.

Тут, честь князьям по старшинству воздав,
О молодых пускай рокочут струны.
Будь здрав, князь Игорь, Всеволод, будь здрав,
И ты, Владимир Игоревич юный.

Живите и не ведайте обид,
Друг другу помогайте нелукаво.
Всем, кто за землю Русскую стоит,
Князьям и верной их дружине — слава!

СЛОВА
АБ ПАЛКУ
ІГАРАВЫМ

Переклад на білоруську мову Янки Купали

Ці не добра было бы нам, брацці,
Старадаўнымі словы пачаці

Сказ аб Ігара трудным паходзе,
Святаславіча-князя прыгодзе?

А пачацца сягачасным ладам
Песні той,— не Баянавым складам!

Бо Баян чарадзеіны, як песняй
Захацеў каму пеці пачэсне,

Расцякаўся ён мысляй па дрэву,
Шэрым воўкам па полі-пасеву,

Сізакрылым арлом пад аблокі,—
Так захопліваў свет ён далёкі!

Помніў ён бо, як кажуць, старыны
І разрухі ўсе даўных часінаў.

Выпушчаў дзесяць сокалаў радам
Ды на белае лебедзяў стада,

А якая з іх сокалу ўпала,
Тая першая песню паяла
Ці старому тады Яраславу,
Ці харобраму князю Мсціславу,
Што у борцы зарэзаў, як згледзеў,
Перад войскам касожскім Радзедзю,
Або краснаму пела Раману
Святаславічу ў хвалу й пашану.
Але, брацці, не сокалаў дзесяць
Выпушчаў ў свет Баян з пералесіц
На лябжае стада, бы ў байцы,—
А ён клаў свае вешчыя пальцы
На павучыя струны, а тыя
Пелі славу князям, як жывыя.
Дык пачнем жа мы, брацці, сказ гэты
Ад старога Уладзіміра летаў
Да сучаснага Ігара-воя,
Што скуў розум свой сілаю ўдвое,
Навастрыў сваё сэрца адвагай,
Барацьбянай напоўніў дух смагай
І павёў цераз сёлы і вёскі
Свае дужыя, храбрыя войскі
На зямлю палаўчан, на змаганне
Ды за Рускай зямлі бытаванне!

Як зірнуў тады Ігар на сонца,
Бачыць — цемра зацмення бясконца
Яго войска пакрыла, як сажай.
Тут дружыне сваеі ён і кажа:
«Ой вы, брацці мае і дружына!
Лелей будзе, каб кожны з нас згінуў,
Чымся быць усім нам у палоне.
Сядзьма ж, брацці, на быстрыя коні
Ды на Дон сінявокі паглянем!»
На вум князю залегла жаданне:
Не зважаючы з неба варожбаў,
Сягнуць Дона вялікага ложбаў.
«Вось хачу,— кажа,— вострую дзіду
Заламаць за бяду і абіду
Аб канец палавецкага поля;
Хачу з вамі, русіны, за волю
Палажыць сваю голаў да кону
Ці напіціся шоламам Дону».
О Баяне, часінаў мінулых
Салавейка! На струнах бы чулых
Ты апеў бы паход слаўны гэны,
Імкнучы, салавейча нязменны,
Па выдуманаму дрэву далёка,
Дасягаючы духам аблокаў,

Часаў даўных звiваючы й новых
Сваёй славай абедзве паловы,

След Траянавы сочачы, скоры,
Цераз поле, далiны, на горы!

Ты бы песню тады аб набегам
Спеў для Iгара, ўнука Алега:

«Ой, не сокалаў несла вiхурай
Цераз поле шырокае бура!

А кацiлiся галiцы стадам
Да вялiкага Дона з нападам...»

Цi запець было, вешчы Баяне,
Ўнуча Велеса, гэта п'яанне:

«Конi рзуць за Сулою-ракою,—
Слава ў Кiеве звонiць з зарою!

Чутны трубы з Наваграда,
Стаяць сцягi у Пуцiўлi;
Iгар брата Усевалода
Жджэ прыходу кожнай хвiлi».

I прыйшоў брат i казацi
Стане буй-тур Усяволад:
«Ты ў мяне адзiн, мой браце,
Свет мой светлы, Iгар-волат!

Мы з табой абодва сённi
Святаслававыя дзецi,
Дык сядлай свае, брат, конi,
Конi быстрыя, бы ўспецi.

А мае нападатове
Ўжо, як знаеш, асядланы
Яшчэ ўперад у дуброве,
Каля Курска, раным-рана.

А мае ж куршчане любы
Табе ведамья кметы:
Пад гудамi гулкiх трубаў
Спарадзiлiся ў дасветы.

Гадавалi iх шаломы,
А канцом дзiды ўскармлёны,
Шляхi iм усе вядомы
I знаёмы яры, склоны.

Ў iх нацягнутыя лукi,
Нарыхтованыя стрэлы;
Шаблi вострыя у рукi
Пахапалi, дзержаць смела.

Як ваўкi сiвыя ў полю,
Самi мчацца ў бой крываваы,
Каб здабыць сабе чэсць, волю,
Каб прыдбацi князю славы!»

Князь Iгар тады ў залатое сядло
Сеў i паехаў па чыстым разлогу,
А сонца на небе, згасiўшы святло,
Цемрай яму заступiла дарогу.

Ноч, стогнучы жудкiя грозьбы яму,
У полi маркотным птушшо разбудзiла,
А выцце зварынае ў гэтую цьму
У стада пужлiвае птахаў тых збiла.

Паверх лесу кліча ўжо чарамі Дзіў,
Слухаці кажа зямлі незнаёмай —
Корсунь, Памор'е і Сураж зацьміў,
Волзе, Пасуллю папутаў заломы.

Кажа й табе яго слухаць, балване,
Што разбаярыўся ў Тмутаракане!

А полаўцы шляхам пабеглі нябітым
К вялікаму Дону, як зверы, жудосна;
Калёсы у поўнач крычаць іх адны там,
Маўляў, тыя лебедзі, спуджаны сосну.

Вось Ігар-князь к Дону вядзе сваіх вояў,
А птахаў яго бяда сочыць па суччы;
Ваўкі па бярлогах варожаць благое,
І брэшучь лісіцы на шчыты бліскучы.

Арлы заклікаюць звяр'ё клекатаннем
Збіраць на пабоішчы косці людскія...
О рускае племя! Далёкім сяганнем
Ты ўжо перайшло рубяжы палаўцкія.

Доўга ў мроку ноч танула,
Зараніца світ збліжала,
Поле мглою зацягнула,
Ранне жніва сваё жала.

Сціхнуў свергат салаўіны,
Узбудзіўся гоман галчы...
О харобрыя русіны!
Прад навалаю паганчай

Загародзілі шчытамі
Вялікае тое поле,
Здабываючы чэсць самі,
А для князя славы болей!

А во ў пятніцу рана стапталі
Палавецкае войска паганае;
У полі стрэламі там засвісталі,
Загулялі пабеду праслаўную.

Узялі красных дзяўчат палавецкіх
І папаны, аксаміты, золата —
Усё, што ўпала да рук удалецкіх,
Што бітвой не было ў попел змолата.

Палавецкім багаццем — плашчамі,
Кажухамі, тканінай залотнаю —
Памасцілі масты пад нагамі,
Загацілі праходы балотныя.

Сцяг чырвоны, дзіда серабрана
І бунчук, па абычаю добраму,
У нагароду за славу, за раны
Святаславічу, князю харобраму!

Дрэмле Алега харобрае
У полі на шчытах гняздо.
Ой, заляцела, адважнае,
Дужа далёка яно!

А не было ж яно зроджана
У крыўду нікому нідзе —
Ні быстракрыламу крэчату,
Ні сакалу, ні бядзе

І ні табе, палаўчаніне,
Чорны паганы груган.
Крыўдзе тваёй не спакарыцца
Вольны Алегавы стан.

Гза бяжыць шэрым воўкам
Там па полі па дзікаму,
А Канчак яму сцежку
Значыць к Дону вялікаму.

На другі дзень вельмі рана
Над зямлёй крывавы зоры
Світ усходні абвяшчаюць,
Хмары чорныя йдуць з мора.

Сонцы два прыкрыці хочуць,
Як дзве ясныя заранкі,
А во ў хмарах гэных чорных
Ззяюць сінія маланкі.

Быці вялікаму грому
Над каласамі паспелымі;
Дожджу ісці каляному
З Дона вялікага стрэламі.

Тут паламаціся дзідам
Па-над Каял-ракі доламі,
Тут пашчарбаціцца шаблям
Аб палавецкія шоламы.

О зямля Руская! З славай
Воі твае маладзецкія
Перасягнулі далёка
Ужо рубяжы палавецкія.

Вось ветры, Стрыбожыя ўнукі,
Паваялі стрэламі з мора
На храбрае Ігара войска,
Узгадована ў долі і ў горы.

Зямля і дудніць, і трасецца,
Цякуць памутнеўшыя рэкі;

Туман пакрывае ўсё поле,
А сцягі гамоняць: на векі!

Ідуць полаўцы ад Дона
І ад мора ўсплылі,
Войска рускае навокал
Нетрай абступлі.

Перагарадзілі поле
Шатанята клікам,
А харобрыя русіны —
Шчытамі і пікай.

Ой ты, яр-тур Усяволад!
Стаў у боі забіякай:
Засыпаеш ты варожых
Стрэламі ваякаў.

І грывіш аб іх шаломы
Стальнымі мячамі;
Дзе ўпадзеш, тур, залатымі
Свецячы шчытамі,

Там кладуцца ў рад галовы
Полаўцаў паганых,
І аварскія шаломы
Шабляй пашчапаны.

Якая цана ранам, браці, таму,
Хто забыўся жыцця яснаты,
На горад Чарнігаў хто ў боях забыў
І на бацькаў пасада залаты?

На мілую любу, Глябоўну сваю,
Яснавокую краску-жану,
На звычай, абычай прадзедаў стары,—
Хто ўсё гэта забыў у вайну?..

Былі слаўныя, дзеяў Траяна, вякі,
Прамінуплі гады Яраслава,
І паходы Алега былі-працяклі —
Усё Алега з сыноў Святаслава.

Той Алег бо мячамі разруху каваў,
Па зямлі сеяў стрэлы разгонам.
Калі ў горадзе Тмутаракані ступаў
У залатое страмя ён са званам,

Чуў здалёку той даўны трывожлівы звон
Яраслававы сын, Усяволад.
А Уладзімір штورانя, пакінуўшы сон,
Зачыняўся ў Чарнігава-горад.

А Барыса таго Вячаславіча,
Маладога і храбрага князя,
На апошні суд слава паклікала,
За якою ганяўся ў адвазе.

І навекі пасцелю зялёную
У каляльным заценні паслала —
Усё за крыўды, абіды Алегавы,
Што загубства разводзіў нядбала.

З той Каялы-ракі між угорскімі
Інаходцамі сам палялеяў
Яраполк свайго бацьку да Кіева,
Да сямлібы святое Сафеі.

Пры Алегу тады Гарыславічу
Моц было міжусобіц, няладаў;
Жыццё гінупа ўнука Дажджбожага,
Люд свой век скарачаў ў княжых звадах.

На зямлі тады Рускай узбуранай
Рэдка пеў аратай за сахою,
Груганнэ зато часта пагрумквала,
У полі дзелячы труп між сабою.

А на ежу ляцеці збіраючысь,
Галкі гоман заводзілі й гулі.
Так было ў тыя войны й пабоішчы,
А такіх бітваў слухам не чулі!

Ад раніцы да вечара,
Ад вечара да раніцы
Лятуць стрэлы гаргоўныя,
Грымяць мячы аб шоламы,

Трашчаць дзіды сталёвыя,
Шумяць харугві стужкамі
Сярод палёў няведамых,
Сярод зямель палоўцавых.

Зямля тая ўчарная,
Пабітая капытамі,
Касцямі ўся пасеяна,
Крывёю ўся палітая.

Вялікай абхапілася
Зямля туюю Руская.

Што там шуміць, што там звініць
Рана йшчэ перад зарою? —
Ігар палкі ўводзіць свае:
Жаль яму Усеўлада-брата.

Біліся дзень, дзень і другі,
Трэцяга дня пад палудня
Сіла змагла, сіла лягла,
Рухнулі Ігара сцягі.

Тут два браты разлучыліся
На беразе быстрой Каялы,
Тут не хапіла крывавага
Віна ды ў гульні небывалай.

Тут пір дакончылі храбрыя
Русіны — недарма набеглі, —
Святоў спаілі, а самі там
За Рускую землю палеглі.

У полі далёкім ад жаласці
Маркотна ные травіца,
А пад тугой цяжкай дзерава
К зямлі сірацінай хіліцца.

6

Во, невясёлая, браці, гадзіна настала!
Сілу пустыня прыкрыла ўжо грознай наваляй:

Крыўда паўстала у ўнука Дажджбожага сілах,
Дзевай яна на Траянаву землю ўступіла,

Крыллем лябяжым па моры ўспляснула, а ў Доне
Плюскатам спудзіла шчасныя часы ў бяздонні.

Князевы споркі — людзям ад паганых загуба;
Стаў гаварыць брат да брата са злосці, нялюба:

«Гэта і гэна маё!» Ды пачалі казаці
Князі аб малым: «Во гэта вялікае, браце!»

А на сябе самі згубства каваці няўстанне...
Скрозь жа на Русь набягалі з пабедай пагане.

О, як далёка сакол заляцеў ў гэну пору,
Птушак пужлівых збіваючы, — к сіняму мору!

А ўжо адважнага Ігара войска не ўскрэсіці!
Па ім Карына заклікала, глядзя на месяц.

Жэля па Рускай зямлі паняслася з трывогай,
Смагу наводзячы людзям у полымя рогу.

Жоны заплакалі рускія ў жальбах нябылых:
«Ўжо нам ні мысляй памысліць мужоў сваіх мілых,

Ані падумаці думай, ні вочмі сваімі
Іх азіраць на пуховай пасцелі жывымі.

Срэбрам і золатам тым пагатове ніколі
Нам не пацешыцца ў долі, самотнае долі!»

І застагнаў жа, о браці, грод Кіеў тугою,
А той багаты Чарнігаў — напасцю благою!

Журба па Рускай зямлі разлілася разводдзем,
Ды пацякла ненасытная жальба ў народзе.

А на сябе самі князі загубства кавалі,
А тут паганяны самі адны не чакалі,

Панаваліўшысь на Рускую землю з пабедай,
Дань вымагалі па белцы з двара даўным следам.

Тыя бо два Святаславічы, храбрыя воі —
Ігар, Усяволад — няпраўду збудзілі сабою,

Што быў прыспаў іхні бацька, той грозны, вялікі
Кіеўскі князь Святаслаў. Ён жа не для прылікі

Грозьбаю быў над варожымі сіламі злымі
З войскам харобрым сваім і мячамі стальнымі.

На Палавецкія зямлі нагой наступіўшы,
Узгоры і яры пакуль не стаптаў, ступь не выйшаў.

І замуціў там азёры і рэкі ў чаротах,
І засушыў там крыніцы і дрыгвы-балоты.

А паганага Кабяка з узлучыны морскай,
Як бураломнае віхрышча, выхапіў дзёрзка

Ад тых палкоў палавецкіх, жалезных, агромных,
Ажно зваліўся Кабяк ў Святаслава харомах!

Тут венедейцы і немцы, тут грэкі й маравы
Славу вялікую дружна пяюць Святаславу.

Ігара каюць, нашто патапіў ён багацце —
У донні Каялы-ракі палавецкай загаціў,—

Золата рускага ўсыпаўшы там вельмі многа.
Там жа князь Ігар ссаджаўся з сядла залатога

Ды на сядло ўжо нявольніка ціха садзіўся.
У горадах сцены занялі, шум-гоман спыніўся.

7

А на горах у Кіеве гэтае ночы
Святаславу прысніўся сон смутны, прарочы:

«Адзявалі мяне, — кажа, — звечара зморна
На цісловай кравачі пасцілкаю чорнай;

Віно сіняе чэрпалі мне, бы ў вяселлі,
А ў віне тым благое намешана зелле.

А з пустых палавецкіх каўчанавых жэрлаў
Мне на грудзі там сыпалі буйныя пэрлы,

Ды так песцяць мяне. А ўжо дошкі ў праломах
І без скрэп на маіх златаверхіх харомах.

Усю звечара ноч груганнё грумкацела,
На балонь каля Плеснеска ўжо даляцела,

Пабыло на балоцістых нетрах Кісані
І да сіняга мора няслось на ранні!»

І казалі на гэты сон князю баары:
«Ужо туга, княжа, розум адзела твой хмарай!

Гэта з бацькава так залатога пасаду
Сакалы два зляцелі сачыці прынаду —

Горад Тмутаракань пашукаці з разгону
Або ўдоваль напіціся шоламам Дону.

І ўжо сокалам гэным шаблямі паганых
Пападсечана крылле на дзікіх палянах,

А саміх у жалезныя спуталі пумы.
У трэці дзень патануў свет у цемрадзі лютай:

Сонцы два пацямнелі, слупы агнявыя
Згаслі два, з імі месяцы два маладыя.

Святаслаў і Алег апануліся цьмою,
І на моры яны патанулі абое,

І вялікай буянасці хану дадалі.
Цьма пакрыла святло на рацэ на Каяле,

А па Рускай зямлі, як гнездо тое рысяў,
Чарадою скрозь полаўцы параспаўзліся.

Ужо ўзнялася над хвалай благая пахула,
Ужо насілле над воляй уссела-сагнула,

І ўжо рынуўся Дзіў на зямлю на прыселлі.
Вось бо гоцкія красныя дзевы запелі

На пахілістым беразе сіняга мора,
Рускім звонячы золатам, сочачы зоры.

Усё пяюць яны Бусавы часы і справы
Й Шараканавай помсты лялеюць праявы.

А ўжо мы во, твая маладая дружнына,
Больш не знаем з табою вясёлых часінаў».

Тады вялікі Святаслаў
Азваўся словам залатым,
Змяшаным з горкімі слязьмі,
І так сказаў баярам тым:

«О сыны мае, Ігар і Усевалад!
Рана пачалі крышыці
Мячамі зямлю Палавецкую,
А сабе славу сачыці.

Але толькі не з чэсцяй уходалі,
Бо вы не ў чэсці і хвале
На тым полі далёкім паганскую
Кроў на зямлю вылівалі.

Вашы сэрцы ў сталь крэпка закованы —
Ўзброены гартам адвагі,
Але што ж натварылі сівізне вы
Тамка маёй без разварі?

Не даждалі багатага й сільнага
Брата майго Яраслава

На падмогу з яго мнагавоямі,
З войскам чарнігаўскім бравым.

А ваякі яны ўсе сусветныя:
Там і магуты, й шальберы,
І татраны упобач з равугамі;
Там тапчакі і альберы.

А яны бо з нажмі захалюўнымі
І без шчытоў б'юцца жвава —
Пабяждаюць палкі толькі клікамі,
Звонячы прадзеднай славай.

Але вы там казалі: «Мужаймаса
Самі з сваімі мячамі!
Славу самі захопім пярэдняю
Й з задняй падзелімся самі».

А ці ж дзіва тут, брацці, вялікае
Памаладзеці й старому!
Калі сокал у годах — ён высака
Птушку ўзбівае ад дому;

Не папусце гнязда свайго роднага
Ў крыўду, як бача трывогу.
Але гора ўсё ў тым, што во буйныя
Князі ўжо мне ў непадмогу:

Тыя часы ў нішто абярнуліся.
Вось бо ля Рымава зрана
Пад шаблямі крычаць палавецкімі,
А Ўладзімір — у ранах!

І туга, і нуда сыну Глебаву,
А ўсё з таго, што крышыці
Не ў час шлі зямлю Палавецкую,
А сабе славу сачыці!..»

О княжа вялікі, Усяволадзе!
Ці не думкай табе б прыляцеці
Здалёку, каб трон-пасад бацькавы
Залаты ўберагчы ў ліхалецці?

Распырсаць бо можаш ты вёсламі
Мнагаводную Волгу на бокі
І можаш сваімі шаломамі
Да дна вычарпаць Дон сінявокі.

Как быў ты, была бы нявольніца
Па адным, а не болей, нагаце,
А з ёй і нявольніка кожнага
Па разане маглі бы купляці.

Ты можаш бо зводдалі, насуха,
Над шырокімі бітваў палямі
Жывымі страляць самастрэламі,
Тымі ўдалымі Глеба сынамі.

Ты, Давід, і буй-Рурык! Не вашыя ж гэта
Пазалочаны шоламы гэнага лета

У крыві, бы ў рацэ рыбы, плавалі цінай?
Ці ж не ваша адважная колісь дружина,

Маўляў, туры, рыкае ў няведамым полі,
Гартаванымі шаблямі ранена ў волю?

Уступіце, сябры, ў залатыя страмёны
За ўсю крыўду вялікую часаў сягонных

І за Рускую землю, за Ігара раны,
Святаславіча буйнага — здзекі ў паганых.

Яраславе Асмомысле Галіцкі! Кутам
На пасадзе высока сядзіш златакутым.

Ты сваімі палкамі жалезнымі ўвышы
Падпёр горы угорскія, шлях заступіўшы

Каралю, й, зачыніўшы вароты Дунаю,
Цераз воблак шыбаючы берамы з краю,

Да Дуная суды свае судзячы спраўна!
Твае грозьбы па землях цякуць мнагаслаўна!

Адчыннеш ты Кіеву насцеж вароты
Ды з свайго залатога пасаду адно ты

Султаноў за зямлямі страляеш няслаба.
О, страляй, княжа, ў сэрца паганага раба

Канчака за зямлю Русь, за Ігара раны,
Святаславіча буйнага — здзекі ў паганых!

А ты, буйны Рамане, і ты, Імсціславе!
Думка храбрая носіць ваш розум па справе,

Плывіцё вы на справу з адвагай, высока,
Быццам сокал на ветрах, лунаючы лёгка.

Птаха хочучы сходаць у бітвах з вятрамі,
Ёсць бо ў вас пад лацінскімі йшчэ шаламамі

І з жалеза наперснікі, з іхняга звону
Ужо затрэсліся землі й шмат розных старонаў —

Палаўчане, Хінова, Літва, Дарамела, Яцвягі,—
Свае кінулі ў полі і дзіды, і сцягі

І галовы свае накланілі пад твая
Вашы, князі, магутныя мечы стальныя.

Але ўжо, княжа Ігар, бліск сонца сцяміла,
Не на добрае й дзерава лісьць свой згубіла!

Во па Росі й Суле гарады падзялілі.
А ўжо Ігара войска не ўскрэсіць у сіле!

Дон цябе, княжа, кліча, ждучы твайго следу,
І князёў заве іншых к сабе на пабеду.

Во харобрыя князі Альговічы, — ў бойцы
Непамернай таей утамілісь малоўцы.

Усяволад, Інгвар, Імсціславічы ўсе тры!
Не благога гнязда птахі хованы ў ветры, —

Сабе ўладу не ў шчасці ж пабедным прыдбалі?
Залатыя ў вас шоламы што заняпалі?

Што замоўклі ў вас ляцкія дзіды з шчытамі?
Полю загарадзіце вароты страламі

Вы за Рускую землю, за Ігара раны,
Святаславіча буйнага — здзекі ў паганых!

9

Ужо бо Сула не цячэ ручаінай
К Пераяслаўлю быстрой, срабранай;
Дзвіна ўжо балотам цячэ безупыну
Да палаўчан, пад воклік паганаў.

Адзін Ізяслаў толькі, сын Васільковы,
Сам пазваніў мячамі сваімі
Аб шлемаў літоўскіх стальныя аковы,
Ускалыхнуўшы днямі былымі.

Свайму пераняў славу дзеду Усяславу,
Сам пад чырвоным шчытам пабіты
Мячамі літоўскімі, лёг на крывавай
З Хоццем траве. А кажа тады той:

«Дружыну тваю апранулі, князь, крыллем
Птахі, а зверы кроў палізалі!»
Не быў тут брат Брачыслаў, над кавыллем,
Ані другі — Усяволад. У жалі

Адзін ён жамчужную з храбрага цела
Выпусціў душу праз ажарэлле.
Заныла гамонка, вясёласць знямела,
Трубы ў Гародні смутна запелі:

«Яраславе і ўнукі вы ўсе Усяслава!
Апусціце ўжо сцягі свае,
Пахавайце мячы пашчарбаны, бо слава
Ужо дзедава вас не спаўе!

Вы бо сваркай сваёй напусцілі
Скрозь паганых па Рускай зямлі,
Па надзеле Усяслава, з чаго і насілли
Ад зямлі Палавецкай пайшлі!».

У сёмы Траянавы век
Уздумаў Усяслаў варажыць
Аб мілай дзяўчыне сабе,
Што з славай яго заручыць.

Пусціўшыся ў хітрыкі, ён
На борздага ўсеўся каня
І скочыў, памчаўся чым свет
Да Кіева-города, да дня.

І кіеўскі дзідаю там
Пасад дакрануў залаты;
Ад іх скочыў зверам лютым
З Белгорада ў поўнач; тады

Ахутаўся сінюю мглой,
А раннем, узняўшысь да зор,
Навограду браму лязом
Сякераю насцеж адпёр.

Разбіў Яраслававу там
Прыдбаную славу мячом
І скочыў праз поле і лог
К Нямізе з Дудутак ваўком.

На Нямізе снапы сцелюць
Галавамі,
А молоцяць жа стальнымі
Іх цапамі.

На такую жыццё кладзецца
Неспадзейна,
І душу ад цела веюць
Безнадзейна.

Берагі ў крыві Нямігі
Па калені;
Не дабро на іх пасеяў
Сейбіт жменяй.

А былі яны гусценька
Ў процьмах вузкіх
Там засеяны касцямі
Сыноў рускіх.

Усяслаў-князь людзям суд судзіў,
Гарадамі князёў надзяляў,
А сам поначы, свету на здзіў,
Ваўкалакам ці воўкам гуляў,

Ён бо з Кіева да петухоў
Горад Тмутаракань дасцігаў
І вялікаму Хорсу без слоў
Воўкам шлях борзда перабягаў.

Таму ў Полацку рана званы
Пазванілі ў Сафеі святой
Да завутрані, — ён жа праз сны
Ужо ў Кіеве звон чуе той.

Хоць і вешчая, кажучь, душа
Ў дзёрзкім целе ягоным была,
Але часта бяды без нажа
Нацярпеўся, што доля дала.

Яму першаму вешчы Баян
І прыпеўку дасціпна злажыў;
«Хітры, быстры, ні птах той быстран
Суду божага не перажыў!»

О, стагнаці ўжо Рускай зямлі,
Як успомніць князёў з былых пор!
Ўладзіміра таго не маглі
Прыкаваці да кіеўскіх гор.

А цяпер яго сцягі нішто:
Адны Рурыку славу шумяць,
А другія — Давідавы ўжо...
Але стужкі іх розна вісяць.

Пляць дзіды на Дунаі,
А ў Пуціўлі Яраслаўна
Безуцешнаю зязюляй
Наракае раным-рана:

«Паляту я ўдаль зязюляй
Па Дунаю за дубровы,
Памачу ў рацэ Каяле
Рукавок я свой бабровы.

І зяту да князя ў полі,
Дзе ў зялёнай лёг пасцелі,
Ды крывавыя ўтру раны
На яго магутным целе».

Яраслаўна рана плача
У Пуціўлі на сцяне,
Наракаючы зязюлькай,
Долю горкую кляне:

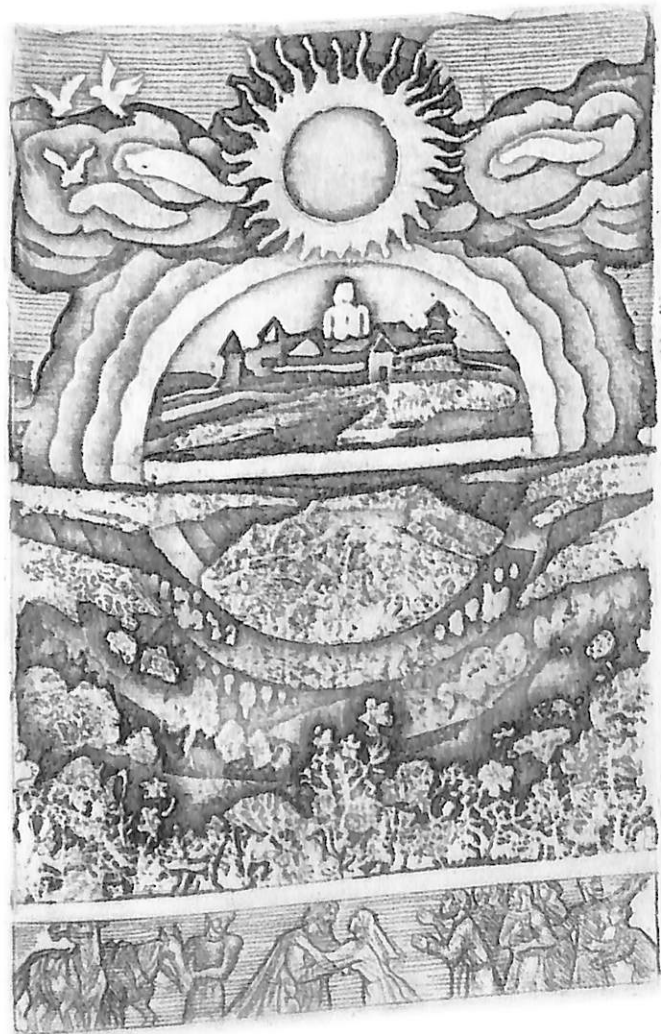
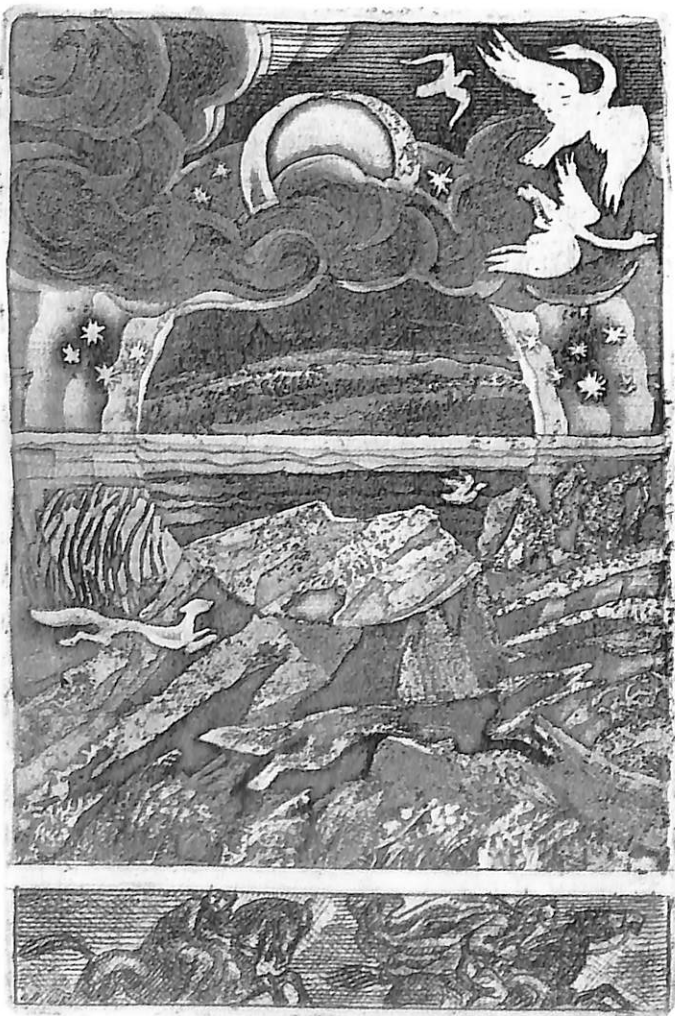
«О вецер, вятрыска!
Чаму, ўладар, лётам
Сваім гэтак вееш
У вочы сіротам?

Чаму ты на крыллях —
І вольны, і смелы —
На мужніх ваякаў
Мчыш ханскія стрэлы?

Ці ж ведці мала
Табе пад аблокі —
Угары, ў паднябессі
Шырокім, далёкім?

Або ў снім моры
Лялеяць, гайдаці
Чаўны з караблямі
Да ціхае гаці?

Чаму ты, ўладару,
Мне радасць асіліў,
Вясёласць развееў,
Па дзікім кавылі?»

Яраслаўна рана плача
У Пуціўлі на сцяне,
Наракаючы зязюлькай,
Долю горкую кляне:

«О Днепра Славуціч!
Ты ў каменных горах
Праз полаўцаў зямлі
Дол высек у мора.

Кабякаву войску
Чаўны Святаслава
Сабой ты лялеяў,
Акрылены славай.

О, мне прылялей жа,
Ўладару, ў харомы
Саколіка-мужа
З зямлі незнаёмай!

Каб слёзаў я рана
Ў тузе небывалай
К яму цераз поле
На мора не слала!»

Яраслауна рана плача
У Пуціўлі на сцяне,
Наракаючы зязюлькай,
Долю горкую кляне:

«О светлае сонца,
Трысветлае! Усюды
Цяплом і красою
Яснееш, як цуды.

Чаму ж, уладару,
Свой промень пякучы
На мужняе войска
Нанесла, не ждучы?

На полі бязводным
Ты смагай пагнула
Ім лукі, а тугай
Заткала утулы?!»

11

Пырснула мора на поўнач,
Смерчы ідуць чарадой;
Ігару-князю дарогу
Знача бог чорнаю мглой.

Знача з зямлі Палавецкай
Шляхі да Рускай зямлі,
Дзе жджэ на Ігара доўга
Бацькаў пасад дарагі.

Патухла вячэрняя зорка.
Князь Ігар і спіць, і не спіць —
Ад Дона вялікага думкай
Да Данца малага бяжыць.

Апоўначы свіснуў саваю
Аўлур на каня за ракой,
Уцяміць загадвае князю,
А Ігар-князь знікнуў як стой.

Той клікнуў — зямля загрузэла;
Трава зашумела быллём;
Упуд палавецкія вежы
Спалохаў, зварушыў жыллём.

А князь Ігар ужо гарнастаём
Паскакаў на траве к трыснягу,
На вадзе выплыў гогалем белым,
На каня узваліўся ў бягу.

І саскочыў з яго босым воўкам,
Пакаціўся да логу Данца,
Й паляцеў сакалом пад імгламі,
Забіваючы там без канца

На сьняданне, абед і вячэру
Белых лебедзяў, шэрых гусей.
Як ляцеў сакалом гэтак Ігар,
Тады воўкам Аўлур з сілы ўсей

Пакаціўся, сцюдзёныя росы
Абтрасаючы вокал сабой.
Коні быстрых сваіх падарвалі,
Летучы пуцявінай пустой.

І кажа рака Донец: «Ігару-княжа!
Нямала во бітвы далі
Вялічча табе, а Канчаку дакукі.
А радасці Рускай зямлі!»

А Ігар-князь кажа: «О Донча! Нямала
Вялічча сабе ты прыдбаў,

Што князя на хвалях лялеяў і шчыра
Зялёну траву падсцілаў

Яму на сваіх берагах серабраных
І цёплай атуліваў мглою

Пад ценем зялёнага буйнага дрэва,
Ды пільна сцярог з цёмнаю

Яго на вадзе сваёй гогалем белым,
А чайкай паверх ручаёў,
Ды качкай-чарнедзяй на ветрах шумлівых.
Паказываў сцежку і вёў.

А Стугна, рака ўжо куды не такая,
Худы бо ў яе перацёк;
Чужыя папіўшы, глынуўшы крыніцы
І хвалі разліўшы, дзе ўток,

Яна маладому князю Расціславу —
Без часу і не на дабро —
Пры беразе цёмным наскрозь зачыніла
Дарогу сабой на Дняпро.

Тужыць Расціславава маці і плача
Па князі сваім маладым...
А кветкі занылі, а дрэва са смуткам
К зямлі пахілілась бліжым...»

Ой, не сарокі ўстракаталі!
А гэта Ігаравым следам
Гэз з Канчаком упобач едзе,
Як на жніво сусед з суседам.

Тады ўжо груганы над косцямі
Не грумкалі, і галкі змоўклі,
Не сакаталі і сарокі,
Па лозах распаўзліся, моклі...

Па лесе тукатам няўтомным
След дзятлы к рэчцы адбіваюць,
А салаўі вясёлай песняй
Блізкае ранне выйгрываюць.

І гаворыць так Гэз Канчаку:
«Калі сокал ляціць у гняздо,
Залатымі страламі сваймі
Мы застрэлім сакольца яго!»

А Канчак жа адказвае Гэзе:
Калі сокал ляціць да гнязда,
Краснай дзевай сакольца тады
Мы апутаем, — што за наўда!»

А Гэз кажа на то Канчаку:
«Калі дзеваю краснай яго
Мы апутаем, то ўжо тады
Мець не будзема мы ні таго

Маладога сакольца ў сябе,
Ані краснае дзевы, ды нас
На палях палавецкіх пачнуць
Кляваць птахі ў нявеселы час!»

12

І сказаў жа аб днях Святаслава
Той Баян-песнятворца старын
І далёкай пары Яраслава,
І Алегавых даўных часін:

«Хоць і цяжка табе, мнагасмелай
Галаве, без плячэй у людзях,
Але трудна й табе жыцці, целу,
Без сваёй галавы на грудзях!»

Так і Рускай зямлі ненарокам
Цяжка мераць без Ігара дні.
Сонца свеціць на небе высокім,
А князь Ігар на Рускай зямлі.

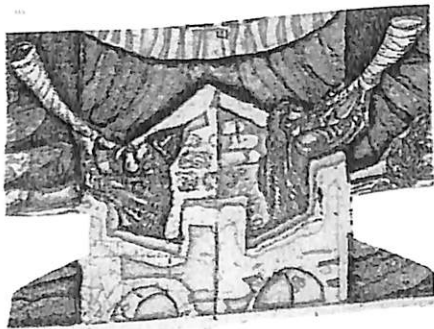
Красны дзевы пяюць на Дунаю,
Галасы іх пльвуць і лятуць
Неўгамонна ад краю да краю,
Цераз мора да Кіева йдуць.

Ігар едзе праз спуск Барычоўскі
К абразу Пірагошчы святой.
Рады князю староны і вёскі,
Гарады весяляцца з сабой.

Пеўшы песню старым князям, справам,
Потым пець маладым песняй бур:
«Святаславічу Ігару слава!
Слаўся, храбры Ёсваолад буй-тур!

І Ўладзімір, сын Ігара-воя,
Малады князь — на страх палаўчан!
І князям, і дружыне здароўя,
Выступаючым за хрысціян,

У няведамай дзікай краіне,
Пашматаўшым паганых палкі,
Слава буйным князям і дружыне
На далёкія векаў-вякі!»

ЗМІСТ

СЛОВО ПРО ІГОРІВ ПОХІД

Переклад на українську мову
МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО
Стор. 5 — стор. 34

СЛОВО О ПОЛКУ ИГОРЕВЕ

Переклад на російську мову
МИКОЛИ РИЛЕНКОВА
Стор. 37 — стор. 72

СЛОВА АБ ПАЛКУ ИГАРАВЫМ

Переклад на білоруську мову
ЯНКИ КУПАЛИ
Стор. 73 — стор. 108

ИБ № 226

Слово о полку Игореве

(В переводе на украинский, русский,
белорусский языки)

Видавництво «Дніпро», Київ, Володимирська, 42.

Редактор Л. М. Кирилець
Макет

та художнє редагування
А. К. Тетьори

Технічний редактор П. Д. Цуркан
Коректори Л. Г. Лященко,
Г. П. Михайлова

Надруковано
на Головному підприємстві
республіканського
виробничого об'єднання
«Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР,
Київ, Довженка, 3.
Тираж виготовлено
на книжковій фабриці
«Жовтень»,
Київ, Артема, 23а.

Здано на виробництво 15/XI 1976 р.

Підписано до друку 15/IV 1977 р.

Папір каубелмат.

Формат 70×90¹/₃₂.

Фізичн. друк. арк. 3,5.

Умовн. друк. арк. 4,095.

Обліково-видавн. арк. 3,984.

Ціна 2 крб. 57 коп.

Ціна комплекту

у футлярі 4 крб. 40 коп.

Замовл. 6—3023.

Тираж 25 000.

